

► Economie

DSO / Strategie, Externe betrekkingen, Portfoliomanagement en Onderzoek

SEPO verbindt en adviseert met portefeuille overstijgende blik over de beleidsthema's van DSO. Het team Onderzoek verzamelt en ontsluit de benodigde informatie en kennis, monitort relevante ontwikkelingen, evalueert beleidsmaatregelen en adviseert hierover voor de DSO-vakgebieden.

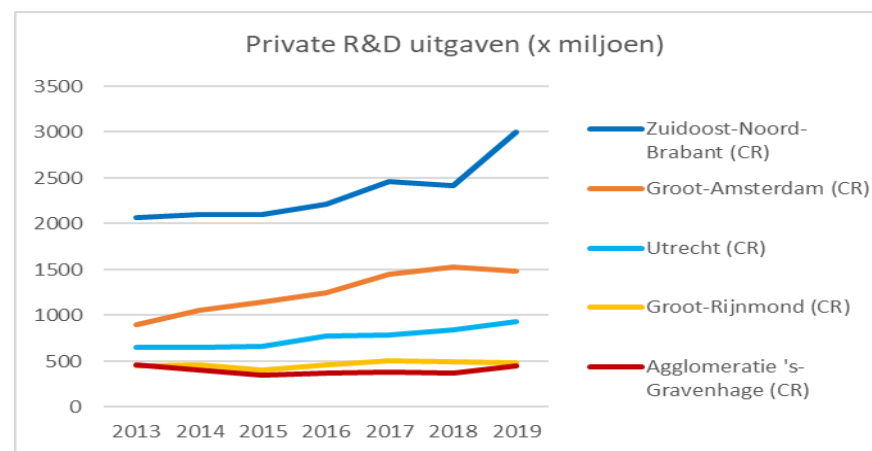
Maart 2022

Verkenning achterblijvende economische groei

In de Kenniswijzer [Sectorstructuur en regionale economische groei](#) (januari 2022) is geconstateerd dat de groei van de bruto toegevoegde waarde in een regio, de belangrijkste indicator voor het bruto regionaal product (BRP), sterk samenhangt met de sectorstructuur van de Nederlandse regio's. De zwakke economische groei van de Haagse regio hangt samen met een oververtegenwoordiging van minder productieve sectoren. Bovendien lijkt er in de Zuidelijke Randstadregio's sprake van een extra remmende invloed. Maar waardoor dat veroorzaakt wordt, blijkt niet uit de onderliggende cijfers. Reden om op verzoek van de afdeling Economie een aanvullende verkenning uit te voeren naar mogelijk beïnvloedende factoren. Hieruit komt naar voren dat er tussen de grote steden aanzienlijke verschillen zijn op het terrein van innovatie, bevolkingsgroei en samenstelling, arbeidsparticipatie, opleidingsniveau, bereikbaarheid van banen, woon-werkpendel en woningmarkt. De uitkomsten worden in deze kenniswijzer besproken. Niet gekeken is naar de invloed van de voorraad, aanbod en vraag naar bedrijfsruimten en kantoren omdat voor een vergelijking tussen de G4 onvoldoende gegevens beschikbaar zijn.

Innovatie

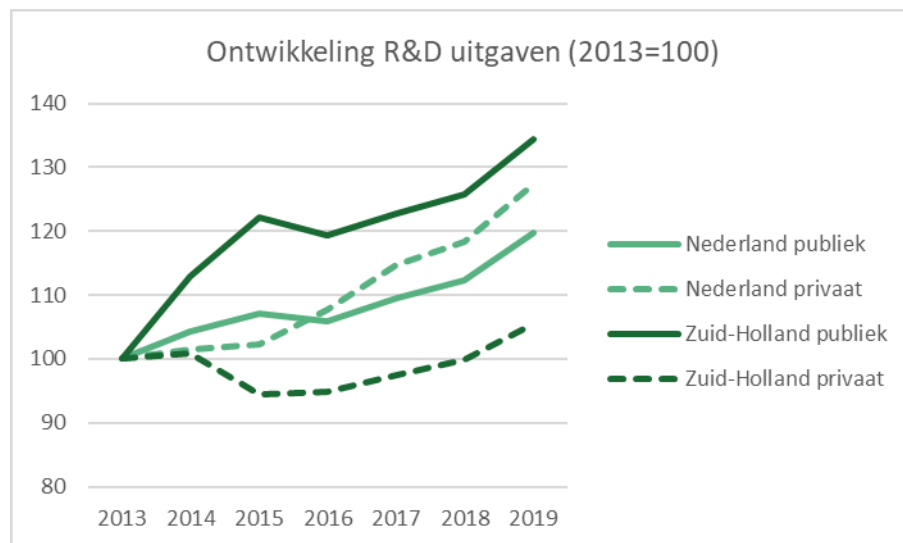
Een belangrijke indicator voor innovatiekracht zijn de uitgaven die worden gedaan voor Research & Development (R&D). Daarbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen uitgaven in de private en publieke sfeer. In opdracht van het ministerie van EZ levert het CBS tweejaarlijks maatwerktabellen op die meer zicht geven op de regionale economie. Onderdeel daarvan zijn de uitgaven voor R&D en het aantal banen dat daarmee samenhangt. Die data zijn op deels op regionaal (corop-)niveau beschikbaar.

Bron: CBS/Statline

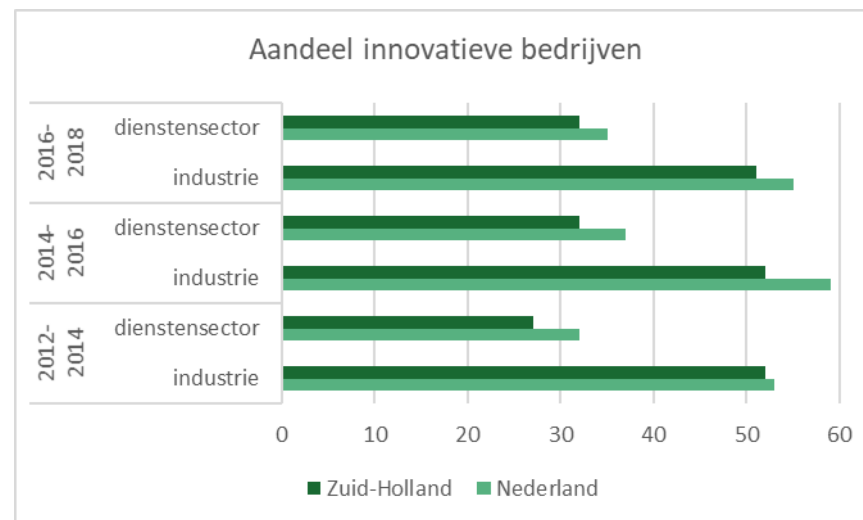
Uit deze data blijkt dat de *private* R&D uitgaven in de agglomeratie 's-Gravenhage vergelijkbaar zijn met Groot-Rotterdam, maar veel lager zijn dan Groot-Amsterdam en vooral de regio Eindhoven. Ook zijn die uitgaven in de Haagse regio nauwelijks toegenomen (zie figuur).

Wel geeft dit enigszins een vertekend beeld omdat het hier alleen om private R&D-uitgaven gaat. Uit de cijfers op provinciaal niveau blijkt dat de R&D-uitgaven in publieke sector weliswaar lager zijn dan in de private sfeer (resp. 1,6 en 2,0 miljard euro in 2019), maar dat die in Zuid-Holland het grootst zijn in Nederland. Bovendien zijn ze de afgelopen jaren het sterkst gegroeid (zie onderstaande figuur).

Bron: CBS/Statline

Verder blijkt uit de data dat het aandeel innovatieve bedrijven in Zuid-Holland zowel in de dienstensector als de industrie lager is dan in heel Nederland.

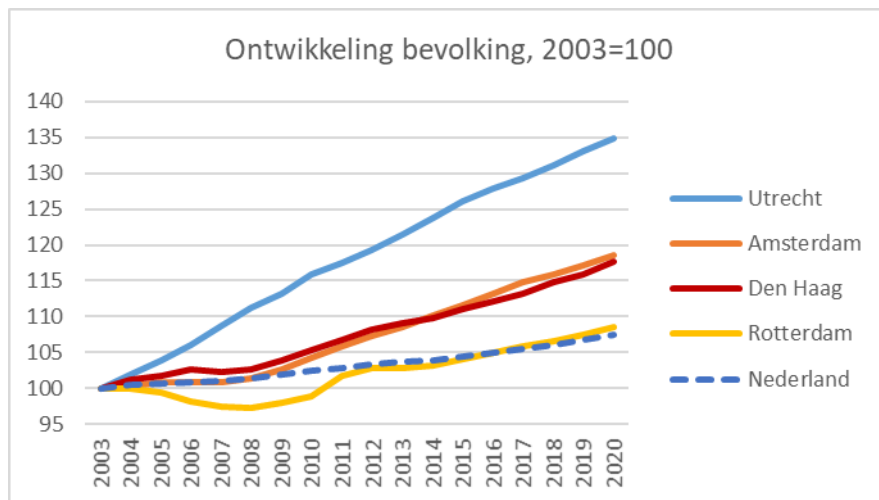

Bron: CBS/Statline

Uit deze cijfers blijkt daarmee dat de Haagse regio minder innovatief is in de private sfeer. In de publieke sfeer doen zich wel positieve ontwikkelingen voor, maar de omvang (qua uitgaven en banen) is bescheiden in vergelijking met die in de private sfeer. Dit heeft dus ook weer te maken met de Haagse sectorstructuur (weinig maakindustrie en een oververtegenwoordiging van de publieke sector).

Bevolkingsgroei en leeftijdsopbouw

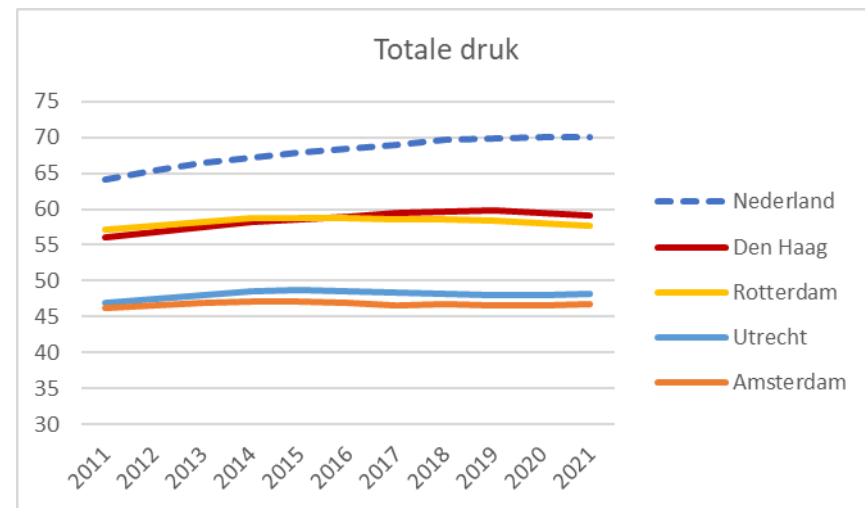
In alle vier grote steden is de bevolking de afgelopen twee decennia jaar harder gegroeid dan het landelijke gemiddelde. De totale bevolking is het sterkst gegroeid in de gemeente Utrecht. Den Haag en Amsterdam gaan gelijk op. De groei in onze stad ligt ruim boven die van Rotterdam en het landelijk gemiddelde.

Bron: CBS/Statline

Als we de leeftijdsopbouw van de grote steden vergelijken met die van heel Nederland komt daar het volgende beeld uit naar voren:

- Den Haag heeft evenals Rotterdam aanzienlijk meer ouderen (grijze druk)
- Den Haag heeft verhoudingsgewijs de meeste kinderen (groene druk)
- De totale druk is in Den Haag en Rotterdam aanzienlijk groter dan in Amsterdam en Utrecht. Bovendien is die meer toegenomen. Maar ligt wel onder het Nederlands gemiddelde

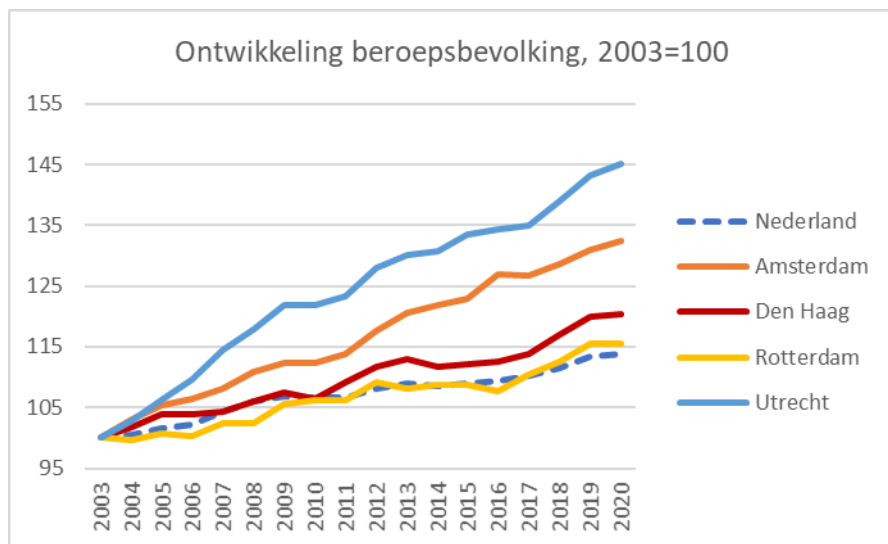
Bron: CBS/Statline

De potentiële beroepsbevolking is in Den Haag dus kleiner. Minder mensen moeten het geld verdienen; waardoor het BRP per inwoner lager is. Bovendien is de potentiële beroepsbevolking in Den Haag verhoudingsgewijs iets ouder (het aandeel 45-65 jaar is groter).¹

Beroepsbevolking

Als we kijken naar de ontwikkeling van de werkende beroepsbevolking (die het geld verdient), dan neemt het verschil in groei met Amsterdam (in vergelijking tot die van de totale bevolking) toe. De groei van Den Haag ligt net iets boven die van Rotterdam en het landelijk gemiddelde. De groei en samenstelling van de beroepsbevolking spelen waarschijnlijk een belangrijke rol bij de bescheiden groei van de Haagse economie.

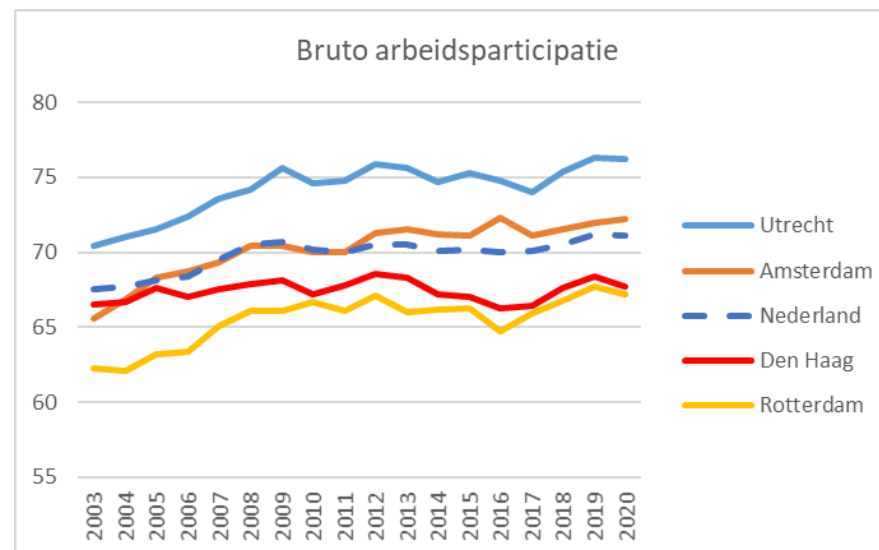
¹ Dit kan een verklaring zijn voor het feit dat Den Haag verhoudingsgewijs veel laag opgeleiden heeft. Jongeren zijn doorgaans hoger opgeleid. Zie ook de paragraaf over Opleidingsniveau.

Bron: CBS/Statline

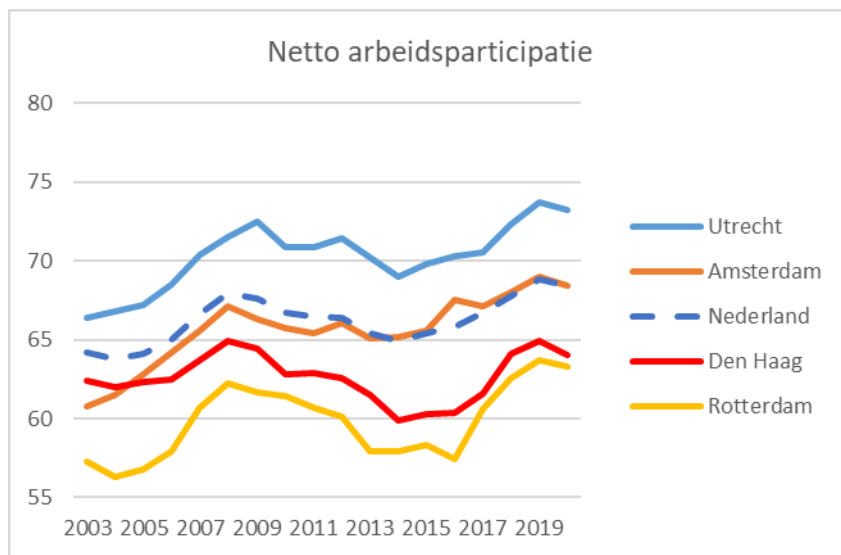
Arbeidsparticipatie

De bruto arbeidsparticipatie (inclusief werklozen die actief naar werk zoeken) is in Den Haag en Rotterdam lager dan het landelijk gemiddelde. In de noordelijke Randstad is dat juist hoger dan het landelijk gemiddelde. Rotterdam laat de laagste participatie zien maar heeft daarin net als Amsterdam en Utrecht wel een positieve ontwikkeling doorgemaakt in de laatste 20 jaar. In Den Haag is de bruto arbeidsparticipatie nagenoeg gelijk gebleven in die periode, waardoor de relatieve positie binnen de grote steden en ten opzichte van het landelijk gemiddelde is verslechterd. Dit kan de groei van de economie drukken.

Bron: CBS/Statline

De netto arbeidsparticipatie (het aandeel werkenden, dus zonder werklozen) laat een wat grilliger verloop zien; dit komt door de veranderingen op de arbeidsmarkt, die bij laagconjunctuur leiden tot minder werkenden. Ook hier zien we een relatief minder gunstige ontwikkeling in Den Haag. Wel is zichtbaar dat het herstel in de periode 2017-2018 in Den Haag net als in Rotterdam iets gunstiger verliep dan elders.

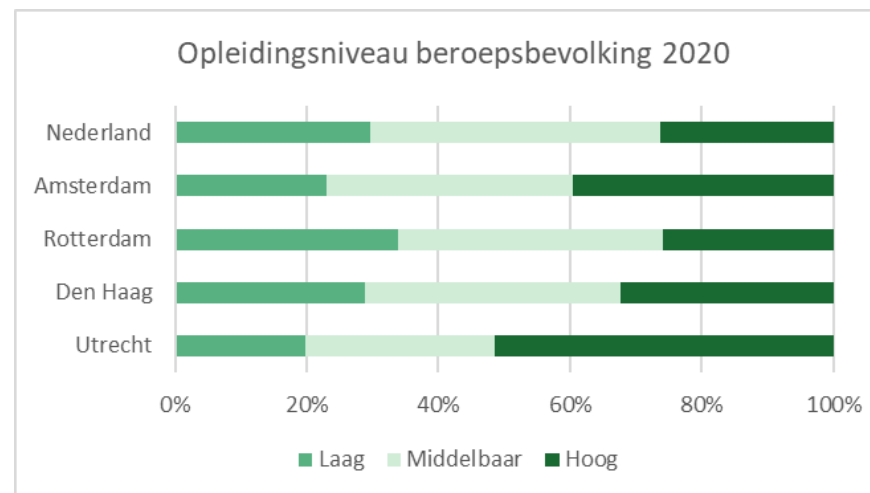

Bron: CBS/Statline

Opleidingsniveau

Als we kijken naar het opleidingsniveau van de huidige beroepsbevolking in de grote steden (werkenden en werklozen in 2020), dan is het aandeel laag opgeleiden in Den Haag (29%) ongeveer vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde (30%).² In Amsterdam en Utrecht is dit aandeel echter aanzienlijk lager (resp. 23% en 20%) en in Rotterdam iets hoger (34%). Het aandeel hoog opgeleiden in Den Haag is hoger dan het landelijk gemiddelde en dat van Rotterdam (resp. 32%, 26% en 26%), maar aanzienlijk lager dan in Amsterdam en Utrecht (40% en 51%). Er zijn dus grote verschillen tussen de grote steden.

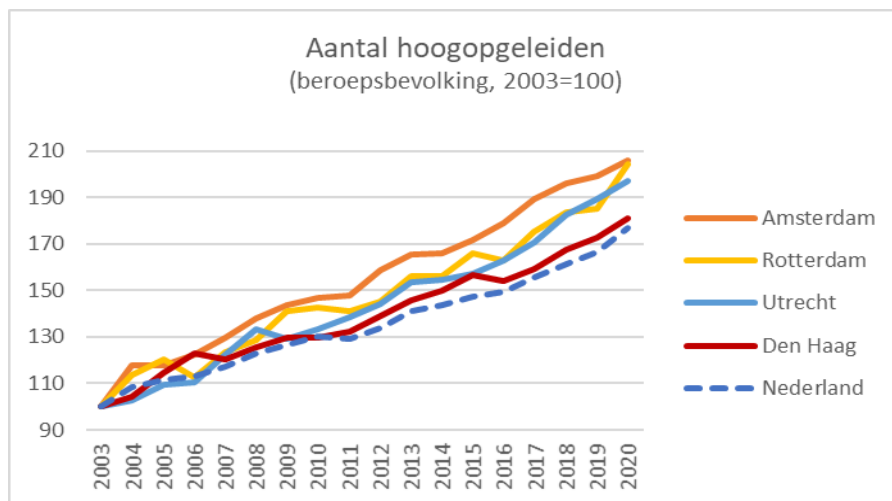
² Dit omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo of de assistentenopleiding. Het gaat om mensen die geen startkwalificatie hebben behaald.

Bron: CBS/Statline

In Nederland neemt het aantal hoog opgeleiden binnen de beroepsbevolking (inwoners met werk en werklozen) toe.³ Dit komt onder andere doordat jongeren die de arbeidsmarkt betreden hoger opgeleid zijn dan ouderen die met pensioen gaan (cohorteffect). In Den Haag is de groei weliswaar groter dan het landelijke gemiddelde, maar het laagst van de grote steden. Als we naar de regio kijken (corop-niveau), dat zit de agglomeratie 's-Gravenhage op het landelijk niveau, zelfs iets boven de regio Utrecht, maar flink onder Groot-Amsterdam en Groot-Rotterdam.

³ Hoog opgeleid betekent vanaf het niveau van hbo of wo.

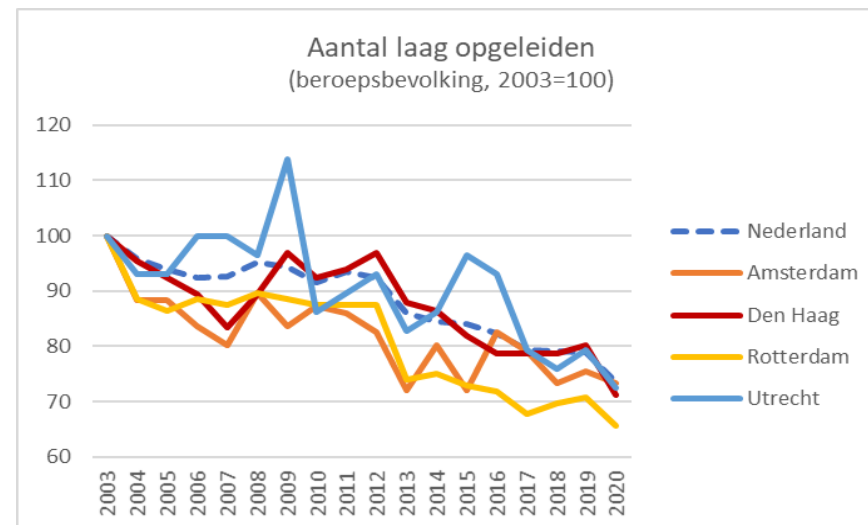

Bron: CBS/Statline

Het aandeel van alle Nederlandse hoog opgeleiden dat in Den Haag woont, is sinds 2003 toegenomen van 3,5% naar 3,6% (+0,1 procentpunt). In Rotterdam en Utrecht nam dit echter met respectievelijk 0,3 en 0,2 procentpunt toe en in Amsterdam zelfs met 1,2 procentpunt. De Haagse magneet voor talent is minder krachtig. De groei in Den Haag blijft dus achter en daarmee verliest Den Haag concurrentiekracht. Als we naar de regio kijken dan is het aandeel hoog opgeleiden gelijk gebleven. In de regio Utrecht daalde het aandeel met 0,1 procentpunt, maar in Groot-Rotterdam steeg het aandeel met 0,8 procentpunt en in Groot-Amsterdam met 1,2 procentpunt. In verhouding doet de Haagse regio het dus nog slechter als de gemeente Den Haag.

Het aantal laag opgeleiden binnen de potentiële beroepsbevolking (van 15-75 jaar) neemt in heel Nederland af. De afname is in Den Haag (-20% t.o.v. 2003) kleiner dan in Nederland (-26%) en de andere grote steden (Rotterdam zelfs -31%). Op regionaal niveau scoort de agglomeratie

's-Gravenhage (-31%) echter beter dan de grootstedelijke regio's en Nederland.

Bron: CBS/Statline

Het aandeel van alle Nederlandse laag opgeleiden (binnen de potentiële beroepsbevolking) dat in Den Haag woont, steeg van 2,8% in 2003 naar 3,0% (+0,2 procentpunt). Dat is slechter dan in Utrecht (+0,1 procentpunt), Amsterdam (-0,1 procentpunt) en Rotterdam (-0,3 procentpunt). Er is dus een discrepantie tussen Den Haag en de regiogemeenten. Het lijkt erop dat Den Haag meer zorgt dan de regiogemeenten voor de opvang van kwetsbare burgers, waarvan het naar verwachting een groot deel nieuwkomers betreft.⁴

Den Haag laat daarmee dus een combinatie zien van een relatief grote en maar beperkt afnemende groep laag opgeleiden (die deels geen werk hebben) en een geringere groei van het aantal hoog opgeleiden. Vanuit het perspectief van arbeidsproductiviteit, die hoger ligt bij hoogopgeleiden,

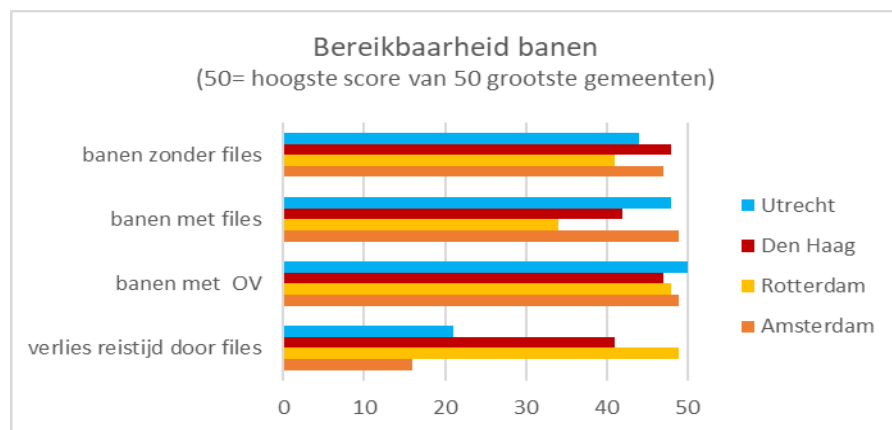
⁴ Uit een recente studie van PBL blijkt dat inwoners die nabij (maar niet in) een grote stad in de Randstad wonen, de grootste brede welvaart ervaren.

mag worden verondersteld dat deze ontwikkeling een stagnerende invloed heeft op de groei van de Haagse economie.

Bereikbaarheid van banen

Als het gaat om het aantal banen dat binnen een acceptabele tijd te bereiken is vanuit een gemeente, dan staat Den Haag volgens de Atlas voor Gemeenten 2021 op de derde plaats (van de 50 grootste Nederlandse gemeenten), na Amstelveen en Leidschendam-Voorburg. Amsterdam komt op de vierde, Utrecht op de zevende en Rotterdam op de tiende plaats. De bereikbaarheid van banen is dus voor bewoners van de Haagse regio gunstig.

De Haagse regio heeft echter ook te maken met files. Als hier rekening mee wordt gehouden, dan zakt Den Haag qua bereikbaarheid van banen naar de negende plaats en Rotterdam naar de zeventiende plaats. Amsterdam en Utrecht stijgen daarentegen naar respectievelijk de tweede en derde plaats.

Bron: Atlas voor Gemeenten 2021

* Bij verlies reistijd door files is een hoge score juist ongunstig

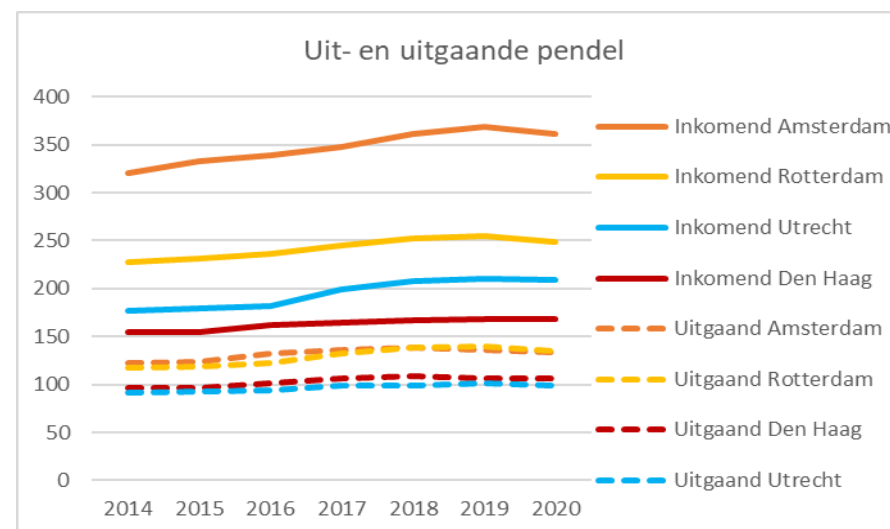
⁵ Bij de inkomende en uitgaande pendel gaat het alleen om werknemers. ZZP'ers zijn buiten beschouwing gelaten. Het merendeel van hen werkt vanuit huis en dus in de eigen gemeente.

Als we naar de bereikbaarheid van banen met het openbaar vervoer kijken, dan scoren alle vier grote steden goed (plaats 1 t/m 4).

Woon-werkpendel

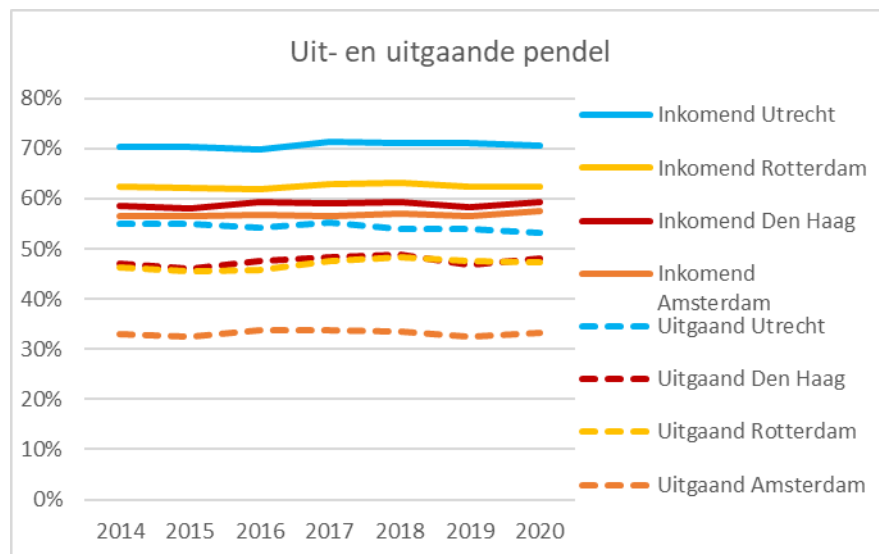
De grote steden fungeren als banencentrum voor de regio. De arbeidsmarktbalans (aantal banen gedeeld door aantal werkenden is dan ook positief en de inkomende pendel groter dan de uitgaande pendel. De inkomende pendel is in Den Haag het kleinst van de grote steden.⁵ Die van Amsterdam is ruim twee keer zo groot. Ook is de groei in Den Haag relatief gering.

Het verschil in uitgaande pendel is binnen de grote steden veel kleiner. De uitgaande pendel van Den Haag is net iets groter dan die van Utrecht, maar wel kleiner dan die van Amsterdam en Rotterdam.

Bron: CBS/Statline

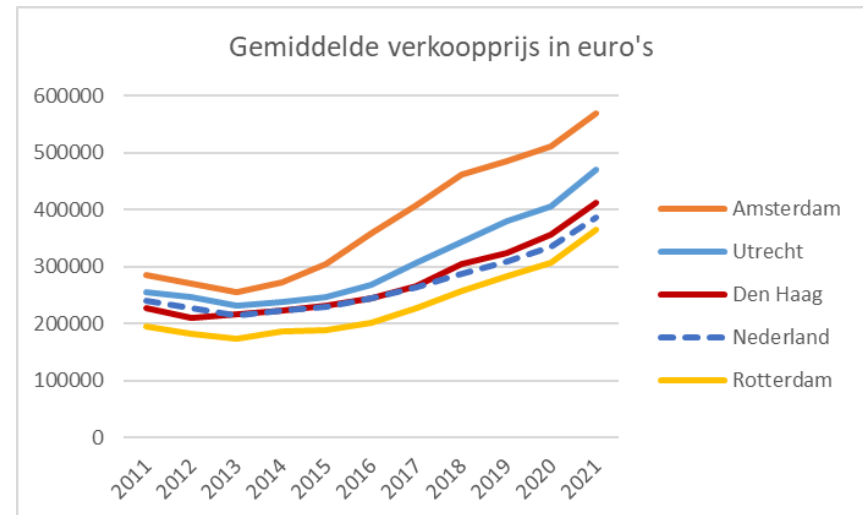
Het aandeel van de inkomende pendel op het aantal banen en het aandeel van de uitgaande pendel op het aantal werkenden is in alle grote steden redelijk stabiel (zie onderstaande figuur). De groei van het aantal banen houdt redelijke tred met het de groei van de beroepsbevolking. Wel zijn er aanzienlijk verschillen tussen de steden. In beide gevallen scoort Utrecht het hoogst en Amsterdam het laagst. Den Haag zit daar tussenin en scoort vergelijkbaar met Rotterdam.

Bron: CBS/Statline

Woningmarkt

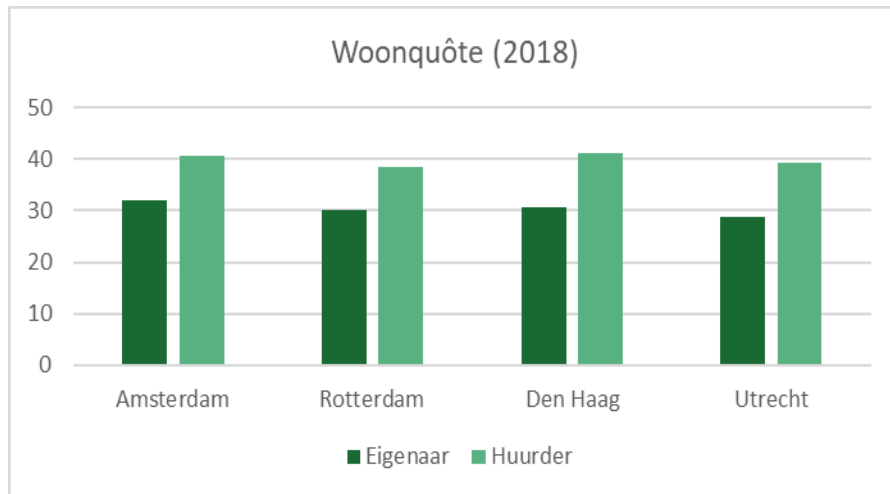
In Amsterdam waren de woningprijzen altijd al het hoogst, maar de afgelopen 10 jaar zijn ze extreem gestegen (+110% t.o.v. 2012). Utrecht volgt op afstand en daarna komen pas Den Haag en Rotterdam. Daarbij scoort Den Haag net boven het landelijke gemiddelde en Rotterdam eronder. De verschillen zijn vanaf 2013 groter geworden.

Bron: CBS/Statline

Door de hoge huizenprijzen wordt Amsterdam (financieel) minder aantrekkelijk om te gaan wonen. Alleen huishoudens met een hoog inkomen kunnen het zich permitteren. Dit kan de groei van de Amsterdamse economie remmen. In mindere mate geldt dat ook voor de andere grote steden. Maar vooralsnog zijn de huizenprijzen in Den Haag lager en is dat gunstig ten opzichte van Amsterdam en Utrecht. Maar de Haagse woningmarkt is sterk gesegmenteerd en een deel van de markt laat dezelfde ontwikkeling zien als in Amsterdam en Utrecht.

Over huurwoningen (prijzen en wachttijden) publiceert het CBS geen cijfers, maar daar kan hetzelfde effect opgetreden zijn. Wel is de woonquote bekend; het aandeel van het inkomen dat men kwijt is aan wonen. Hoewel de verschillen tussen de grote steden gering zijn, is de woonquote voor huurders in Den Haag het hoogst en voor eigenaren het hoogst op Amsterdam na.

Bron: CBS/Statline

Samenvatting

De Haagse bevolking is de afgelopen jaren flink gegroeid, met een zelfde tempo als in Amsterdam. Maar omdat Den Haag relatief veel jongeren (tot 15 jaar) en ouderen (75 jaar en ouder) heeft, is de groei van de potentiële beroepsbevolking kleiner dan in Amsterdam. Utrecht laat overigens de grootste groei zien van de grote steden.

Binnen de potentiële beroepsbevolking neemt het aantal laag opgeleiden af (jongeren zijn beter opgeleid dan ouderen). In Den Haag is die afname geringer dan in de andere grote steden. Bovendien is de beroepsbevolking iets ouder dan in Amsterdam en Utrecht. Dit kan mede een reden zijn dat de arbeidsparticipatie in Den Haag lager is.

De groei van de effectieve beroepsbevolking (werkenden en werklozen) is in Den Haag ten opzichte van de andere grote steden laag. Dit remt de economische groei.

Tegelijk neemt aantal hoog opgeleiden binnen de beroepsbevolking minder snel toe dan in Amsterdam en Utrecht. Het aandeel van alle Nederlandse hoog opgeleiden dat in Den Haag woont, is nauwelijks

toegenomen. Daardoor daalt de concurrentiekracht van Den Haag. Op regionaal niveau is dit effect zelfs nog sterker.

De bedrijven in provincie Zuid-Holland zijn minder innovatief dan het Nederlands gemiddelde. Dat geldt ook voor de Haagse regio. De R&D-uitgaven in de private sfeer liggen er onder die van Groot-Amsterdam en de regio's Utrecht en Eindhoven. Bovendien nemen de verschillen toe in de afgelopen jaren.

Vanuit de Haagse regio zijn veel banen bereikbaar. Maar wanneer rekening wordt gehouden met het verlies aan reistijd door files, scoren Amsterdam en Utrecht beter.

De woon-werkpendel is de afgelopen jaren in alle grote steden gegroeid. Maar omdat deze gelijke tred houdt met de groei van het aantal banen en de beroepsbevolking is het aandeel van de inkomende pendel op het aantal banen en de uitgaande pendel op het aantal werkenden in alle grote steden nauwelijks veranderd.

Kortom: er zijn verschillende factoren die een rol spelen bij de economische ontwikkeling van een regio. Voor Den Haag en de Haagse regio is naar voren gekomen dat een aantal demografische factoren zich minder gunstig heeft ontwikkeld dan in andere steden. Ook blijkt dat het aandeel innovatieve bedrijven in de provincie Zuid-Holland wat lager is dan in andere delen van het land. In eerdere analyses kwam al naar voren dat de sectorstructuur van de Haagse economie relatief minder bedrijvigheid kent in (landelijke) groeisectoren. De mate waarin deze verschillende factoren van invloed is lastig te kwantificeren. Maar in hun samenspel lijken ze te zorgen voor een achterblijvende economische groei van stad en regio, die zich deels ook vertaalt in een achterblijvende ontwikkeling van welvaart en werkgelegenheid.

Meer informatie in Den Haag in Cijfers

Meer informatie, feiten en cijfers, en rapportages over Den Haag zijn te vinden via Den Haag in Cijfers. Cijfers op buurt- wijk- en stadsdeelniveau zijn ook in verschillende presentatievormen (tabellen, grafieken, kaarten) te raadplegen op internet via Den Haag in Cijfers, dé bron voor statistische informatie over de gemeente Den Haag.

Den Haag in Cijfers is te raadplegen via www.denhaag.incijfers.nl.

COLOFON

Uitgave

Gemeente Den Haag
DSO / SEPO - Onderzoek
maart 2022

Inlichtingen

DSO / SEPO - Onderzoek
Henk van Andel (06-11326198 / henk.vanandel@denhaag.nl)
Matthijs de Vries (06-55346563 / matthijs.devries@denhaag.nl)

De dienst Stedelijke Ontwikkeling aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid inzake het gebruik en toepassing van de gepresenteerde gegevens. Afwijkingen in absolute aantallen en percentages kunnen veroorzaakt worden door afrondingen. Bij gebruik van cijfers is bronvermelding verplicht.